Mizahi ve gerçekçi
bir yapay zekâ kitabı

Bir çay demlenirken başla,
ikinci bardak soğumadan bitir.

Kim Korkar HAIn Zekâdan?

Yapay zekâyı korkmadan,
gülerek ve gerçekçi bir gözle
anlatan küçük bir kitap.

- Sahte sesler, sahte videolar
- Doğru soru sorma sanatı
- İşimi elimden alacak mı?
- On altın kural
- Bolca mizah

İbrahim Deniz Sönmez

Kim Korkar HAIn Zekâdan?

© 2026 İbrahim Deniz Sönmez. Tüm hakları saklıdır.

Bu kitaptaki kişiler ve olaylar kurgudur ya da kurgusallaştırılmıştır. Gerçek kişilerle olası benzerlikler tesadüftür.

Eskişehir, 2026

İçindekiler

ÖNSÖZ	Windows 98'den Yapay Zekâya	4
BÖLÜM 1	Dayım Yapay Zekâya Selam Verdi	7
BÖLÜM 2	Yapay Zekâ Aslında Ne? (Dayıma Anlattığım Hâliyle)	11
BÖLÜM 3	Kelime Tahmin Eden Papağan mı, Dâhi mi?	15
BÖLÜM 4	Kendinden Emin Yalancı	19
BÖLÜM 5	Kasaba "Et Ver" Denmez: Doğru Soru Sorma Sanatı	24
BÖLÜM 6	İşimi Elimden Alacak mı?	29
BÖLÜM 7	Patron Yapay Zekâ İstiyor	33
BÖLÜM 8	Sahte Sesler, Sahte Videolar, Sahte Teyzeler	37
BÖLÜM 9	Çocuklar, Ödevler ve Kopya	41
BÖLÜM 10	Terminatör Geliyor mu?	45
BÖLÜM 11	Yapay Zekâyla Yaşamanın On Altın Kuralı	49
SON SÖZ	Kim Korkar?	51

ÖNSÖZ

Windows 98'den Yapay Zekâya

Benim dijital hayatım Windows 98 ile başladı. Bilgisayarı açardınız, iki dakika beklerdiniz. O iki dakikada çay demlenirdi, ben de açılış müziğini bir konser gibi dinlerdim.

İnternete bağlanmak ayrı bir törendi. Modem önce öterdi, sonra cızırdardı, sonra sanki bir uzay gemisi kalkıyormuş gibi bağırırdı. Bağlandığınız an evin telefonu meşgule düşerdi. Annem salondan seslenirdi: "Yine mi o internet? Teyzen arayacaktı!"

Dosyalarımızı disketlerde taşırdık. Bir disket 1,44 megabayttı. Bugün telefonunuzla çektiğiniz tek bir fotoğraf bile sığmazdı. Bilgisayar arada bir mavi ekran verip kendini kapatırdı. Biz de format atıp her şeye baştan başlardık ve bunu bir hayat felsefesi sayardık.

O günden bu yana yirmi beş yıl geçti. Bu sürede web siteleri yaptık, hem de "Siteye girmek için tıklayın" yazan açılış sayfaları olan cinsinden. Ajanslarda kampanyalar kurduk, yazılımlar tasarladık. E-ticaretin, sosyal medyanın, mobilin, bulutun gelişini içeriden izledik. Şimdi de şirketlere yapay zekâ kuruyoruz.

Her dalgada aynı cümle

Yirmi beş yılda bir şeyi çok net öğrendim: Her yeni teknoloji aynı cümleyle karşılanır. "Bu iş bizi bitirecek."

İnternet yaygınlaşırken "Kim gazete alacak?" dendi. Web sitesi teklif ettiğimiz esnaf "Bizim işimiz el sıkışmayla yürür, site neyimize?" dedi. Aynı esnaf birkaç yıl sonra beni aradı ve sitesinin neden Google'da çıkmadığını sordu. E-posta gelince mektubun öleceği söylendi. Sosyal medya gelince kimsenin kimseyle konuşmayacağı söylendi.

Bu kehanetlerin bazıları kısmen haklı çıktı, bazıları komik oldu. Ama hiçbiri dünyanın sonu olmadı. Değişime direnenler zorlandı, merak edip öğrenenler büyüdü.

Şimdi aynı cümleyi yapay zekâ için duyuyorum. Toplantılarda "Hocam bu bizi işsiz bırakır mı?" sorusunu cevaplıyorum. Aynı soruyu akşam yemeğinde dayımdan da duyuyorum. İkincisi daha zor, çünkü dayım sunum izlemiyor, gözüme bakıyor.

Neden bu kitap?

Çocukken hepimiz o şarkıyı söyledik: "Kim korkar hain kurttan?" Sonra büyüdük, kurt ormanda kaldı, yerine yapay zekâ geldi.

Yapay zekânın İngilizce kısaltması AI. Bakın, "hain" kelimesinin tam ortasına oturmuş: H-**AI**-N. Tesadüf mü? Değil tabii, ben oturttum. Ama itiraf edeyim, kelime bu fikri bana kendisi teklif etti.

Yıllar içinde fark ettim ki insanlar iki uçta duruyor. Bir grup yapay zekâyı her şeyi bilen bir lamba cini sanıyor. Öbür grup onu dünyayı ele geçirmeye hazırlanan bir hain. İkisi de yanlış. Gerçek, ikisinden de daha komik ve çok daha işe yarar.

Bu kitapta teknik terim bombardımanı yok. Formül yok. "Yapay sinir ağlarında gradyan inişi" diye başlayan bir cümle görürseniz, hemen arkasından bir çay molası gelir, söz.

Amacım basit. Kitabı kapattığınızda yapay zekânın ne olduğunu, ne olmadığını, neyi iyi yaptığını ve sizi nerede rezil edebileceğini bileceksiniz. Bir de en önemlisi: ondan korkmak yerine onu nasıl kullanacağınızı.

Kitaptaki hikâyelerin bir kısmı birebir yaşandı. Bir kısmı yaşananların biraz süslenmiş hâli. Hangisi hangisi, söylemeyeceğim. Yapay zekâ gibi ben de bazen kendimden fazla emin konuşabilirim; dördüncü bölümde bunun adını koyacağız.

Kitap kısa. Bilerek kısa. Windows 98'in açılmasını bekler gibi beklemeyin; bir çay demlenirken başlayın, ikinci bardak soğumadan bitirin. Hazırsanız kurtla tanışmaya gidelim. Merak etmeyin, ısırmıyor. Sadece bazen saçmalıyor.

İbrahim Deniz Sönmez
Eskişehir, 2026

BÖLÜM 1

Dayım Yapay Zekâya Selam Verdi

Dayım Necati, otuz iki yıl demiryolunda çalışmış, emekli bir Eskişehirli. Hayatında iki şeye güvenir: tren tarifesine ve kendi bıyığına. Geçen bayram ona yapay zekâyı göstermeye karar verdim. Hata yaptım.

Telefonu uzattım, “Dayı, ne istersen sor” dedim. Dayım gözlüğünü taktı, telefonu iki eliyle tuttu, sanki tapu senedi okuyacakmış gibi. Sonra ekrana doğru eğildi ve yüksek sesle dedi ki:

“Merhabalar efendim. Hayırlı bayramlar. Ailecek iyisiniz inşallah?”

Yazmadı, söyledi. Telefona. Sesli komut kapalıydı. Ekran sessizce bekledi. Dayım bana döndü: “Bu adam kibirli çıktı.”

İkinci deneme

Yazmayı gösterdim. Dayım tek parmakla, her harften sonra ekrana bakarak yazdı: “Yengene bir şiir yaz, evliliğimizin 40. yılı.”

Yapay zekâ birkaç saniyede on iki dizelik, kafiyeli, duygulu bir şiir döktürdü. İçinde “kırk yılın çınarı”, “aynı çaydanlıkta demlenen ömür” gibi lafları vardı. Dayım okudu, bıyığı titredi. Hemen yengeme okudu. Yengem ağladı.

Sonra yengem sordu: “Bunu sen mi yazdın Necati?” Dayım bir saniye durdu. O bir saniye, kırk yıllık evliliğin en

uzun saniyesiydi.

"Telefon yazdı ama fikir benim" dedi.

Yengem gözyaşını sildi, şiiri bir daha okudu ve şu cümleyi kurdu: "Çaydanlık lafını sen bulmuş olamazsın zaten. Sen çaydanlığın yerini bilmezsin."

İşte yapay zekâyla ilgili ilk dersimiz burada saklı. Makine güzel yazdı. Ama duyguyu veren, o şiiri isteyen, kırk yılı yaşayan insandı. Makine kalemi tuttu, kalbi dayım koydu.

Sofradaki tepkiler

Bayram sofrasında yapay zekâ konusu açılınca masa tam bir Türkiye haritasına döndü. Herkes kendi korkusunu, kendi umudunu ortaya koydu.

Annem telefonu görünce sesini alçalttı: "Kapat şunu, duyuyor." Ona göre telefon zaten yıllardır bizi dinliyordu. Yapay zekâ ise artık dinlediğini bir de yorumluyordu. Bu düşünce onu hiç rahatlatmadı.

Teyzem Nezahat ilk sorusunu hemen sordu: "Bu hafta milli piyango hangi numaraya çıkar?" Yapay zekâ kibarca, bunu bilemeyeceğini söyledi. Teyzem hemen hükmünü verdi: "Biliyor, söylemiyor. Bunlar zenginlere çalışıyor."

Eniştem komplo uzmanıdır. Kollarını kavuşturdu: "Hepsi numara. Arkada bir yerde adamlar oturuyor, hızlı hızlı yazıyorlar." Ona saniyede yüzlerce kelime yazan bir insan ordusunun nasıl maaş aldığını sordum. "Onlar da yapay zekâ kullanıyordur" dedi. Bu cevabı hâlâ çözmeye çalışıyorum.

Yeğenim Efe on üç yaşında. Bir şey demedi. Çünkü o, bu teknolojiyi bizden aylar önce keşfetmiş ve fen ödevini çoktan ona yazdırmıştı. Onunla dokuzuncu bölümde ayrıca görüşeceğiz.

Dayım ise bütün bunları dinledikten sonra son sözü söyledi: "Bu iş çok ilerlerse, bir gün bunlar bizi yönetir."

Sonra telefonu aldı, yengeme bir şiir daha yazdırdı.

İki kamp, bir gerçek

O sofrada fark ettim ki insanlar yapay zekâya karşı iki kampa ayrılıyor.

Birinci kamp **korkanlar**. Onlara göre yapay zekâ işimizi alacak, bizi dinleyecek, yalan haberlerle kandıracak ve sonunda Hollywood filmlerindeki gibi kırmızı gözlü robotlarla kapımıza dayanacak.

İkinci kamp **tapanlar**. Onlara göre yapay zekâ her şeyi bilir, hiç yanılmaz, tüm sorunları çözer. İşi, aşkı, sağlığı, hatta kayınvalide ilişkilerini düzeltir.

İki kamp da aynı hatayı yapıyor. İkisi de yapay zekâyı olduğundan daha büyük sanıyor. Biri büyük bir canavar görüyor, öbürü büyük bir kurtarıcı. Oysa karşımızdaki şey ne canavar ne kurtarıcı. Çok güçlü, çok faydalı ama kusurları olan bir araç.

Tren de bir zamanlar korkunçtu

Dayım demiryolcu olduğu için ona şunu hatırlattım. Trenler ilk çıktığında da insanlar korkmuştu. Saatte otuz kilometre hızın insan bedenine zarar vereceğini söyleyenler vardı. Bazıları trenin ineklerin sütünü keseceğinden endişeleniyordu.

Sonra ne oldu? İnsanlar trene alıştı. Eskişehir trenle büyüdü, dayım trenden emekli oldu. İnekler de sütlerini vermeye devam etti.

Telefon çıktığında “insanlar artık yüz yüze konuşmayacak” dendi. Televizyon çıktığında “çocukların beyni sulanacak” dendi. İnternet çıktığında “kimse kitap okumayacak” dendi. Bu kaygıların bir kısmı tamamen

yersizdi. Bir kısmında ise haklılık payı vardı. Gerçek her zaman ortadaydı.

Yapay zekâ için de durum aynı. Bazı korkular boş. Bazıları ciddiye alınmalı. Bu kitabın işi, hangisinin hangisi olduğunu ayırmak.

Dayım beni sonuna kadar dinledi. Sonra sordu: "Peki bu şeyin aslında ne olduğunu bana bir anlatsana. Ama çocuğa anlatır gibi."

Tamam dayı. İkinci bölüm senin için.

CEBE KOY

Yapay zekâ ne canavar ne kurtarıcı. Kalemi o tutar, kalbi sen koyarsın.

BÖLÜM 2

Yapay Zekâ Aslında Ne? (Dayıma Anlattığım Hâliyle)

Dayıya anlatmaya hesap makinesiyle başladım. Çünkü yapay zekâyı anlamanın en kolay yolu, önce onun ne olmadığını anlamak.

Hesap makinesi: Kurallara harfiyen uyan memur

Klasik bir bilgisayar programı, kurallara harfiyen uyan çok çalışkan bir memur gibidir. Ona ne söylerseniz onu yapar. Ne fazla ne eksik.

"İki ile üçü topla" dersiniz, beş der. Hata yapmaz, yorulmaz, çay molası istemez. Ama ona kuralı sizin yazmanız gerekir. Kuralı yazılmamış bir şeyle karşılaşınca donar kalır. Tıpkı "bu evrak bizim birimin değil" diyen memur gibi.

Uzun yıllar bilgisayarlar böyle çalıştı. Muhasebe programı, maaş bordrosu, tren bileti sistemi. Hepsi birileri oturup kuralları tek tek yazdığı için çalışıyordu.

Sorun: Bazı şeylerin kuralı yazılamaz

Dayıma sordum: "Bir kediyi tarif et. Ama öyle tarif et ki, hiç kedi görmemiş biri sokakta görünce tanısın."

Dayım başladı: "Dört ayağı var, kuyruğu var, bıyıkları var, miyavlar."

"Köpeğin de dört ayağı, kuyruğu, bıyığı var" dedim.

"Ama köpek miyavlamaz!"

“Fotoğraftaki kedi de miyavlamaz dayı.”

Dayım durdu, düşündü, sonra pes etti. “Kedi işte, bakınca anlarsın.”

İşte tam burası. “Bakınca anlarsın” dediğimiz şeylerin kuralı yazılamaz. Yüz tanımak, el yazısı okumak, bir sesin kime ait olduğunu anlamak, bir cümlenin alaycı mı ciddi mi olduğunu çözmek. Bunları biz yapıyoruz ama nasıl yaptığımızı tarif edemiyoruz.

Çözüm: Kural yazma, örnek göster

Yapay zekânın büyük buluşu şu: Bilgisayara kuralı yazmıyorsunuz. Ona binlerce, hatta milyonlarca örnek gösteriyorsunuz. O da örneklerin içindeki deseni kendisi buluyor.

Kediyi tarif etmek yerine bir milyon kedi fotoğrafı, bir milyon da kedi olmayan fotoğraf veriyorsunuz. “Bunlar kedi, bunlar değil” diyorsunuz. Sistem her tahminde yanılıyor, düzeltiliyor, yine yanılıyor, yine düzeltiliyor. Bir süre sonra hiç görmediği bir kedi fotoğrafını da tanımaya başlıyor.

Buna **makine öğrenmesi** diyoruz. Yapay zekânın bugünkü halinin motoru budur.

Yengemin dolma tarifi de böyledir. Sorarsınız, “Göz kararı” der. Pirinç ne kadar? “Göz kararı.” Salça? “Kıvamına göre.” Bu tarif hiçbir zaman yazılamaz. Ama yengemin yanında yirmi yıl dolma saran gelini, artık aynı dolmayı yapar. Çünkü kuralı değil, örnekleri öğrenmiştir. Yapay zekâ da göz kararını öğrenen bir sistemdir.

Siz zaten yıllardır kullanıyorsunuz

Dayım burada itiraz etti: “Ben bu zamana kadar yapay zekâ falan kullanmadım.”

Kullandın dayı. Hem de her gün.

- Telefonun yüzünü tanıyıp kilidi açıyor. Yapay zekâ.
- E-posta kutuna düşmeyen o "Nijeryalı prens" mesajları spam klasörüne gidiyor. Yapay zekâ.
- Bankan, kartın bir anda başka bir ülkede kullanılınca seni arıyor. Yapay zekâ.
- Navigasyon trafiği tahmin edip sana başka yol öneriyor. Yapay zekâ.
- Video sitesinde bir türkü dinlediğinde ardından başka bir türkü geliyor. Yapay zekâ.
- Telefonun fotoğraf çekerken bulanık yüzleri netleştiriyor. Yine yapay zekâ.

Yani yapay zekâ yeni bir misafir değil. Yıllardır evin içinde dolaşıyordu. Sadece sessizdi. Son birkaç yılda olan şey, onun konuşmaya başlaması. İnsanları asıl şaşırtan da bu oldu.

Dar zekâ, geniş zekâ

Bir şey daha anlattım. Bugünkü yapay zekâların çoğu "dar" zekâdır. Bir işte inanılmaz iyidir, başka işte hiçbir şey bilmez.

Dünya satranç şampiyonlarını yenen program, size bir bardak çay demleyemez. Kanser taramalarında doktora yardım eden sistem, bir fıkrayı anlamaz. Yüz tanıyan sistem, o yüzün mutlu mu üzgün mü olduğunu umursamaz.

Sohbet eden yapay zekâlar ise bu kuralı biraz esnetti. Şiir yazıyor, kod yazıyor, tarif veriyor, dilekçe hazırlıyor. Bu yüzden insanlara "her şeyi biliyor" gibi geliyor. Ama onların da sınırları var. Bir sonraki bölümde nasıl çalıştıklarını açınca, bu sınırların nereden geldiğini de göreceksiniz.

Öğrenmek, anlamak değildir

Son olarak dayıma köpeği hatırlattım. Köpeğe "otur" demeyi öğretirsiniz, oturur. Ama köpek Türkçe bilmez. Sadece o sesten sonra otururbut ödül geldiğini öğrenmiştir.

Yapay zekânın "anlayıp anlamadığı" bugün bilim insanlarının, filozofların hararetle tartıştığı bir konu. Kimisi "bu sadece çok gelişmiş bir desen yakalama" diyor. Kimisi "bu ölçekte desen yakalamak bir tür anlamaktır" diyor. Bu tartışma bitmedi, belki hiç bitmeyecek.

Ama pratik hayatta şunu bilmek yeterli: Yapay zekâ örneklerden öğrenir. Gördüğü örnekler iyiyse iyi öğrenir. Örnekler eksik, yanlış ya da önyargılıysa, eksik, yanlış ya da önyargılı öğrenir. Annemin dediği gibi: "Ne ekersen onu biçersin." Yapay zekâ da ne okutursan onu söyler.

Dayım bir süre sustu. Sonra "Yani bu şey, çok çalışkan ama biraz ezberci bir öğrenci" dedi.

Dayı, yapay zekâ hakkında duyduğum en isabetli tanımlardan biri bu oldu.

CEBE KOY

Klasik program kurala uyar, yapay zekâ örnekten öğrenir. Ne okutursan onu söyler.

BÖLÜM 3

Kelime Tahmin Eden Papağan mı, Dâhi mi?

Şimdi sizinle küçük bir oyun oynayacağız.
Cümleyi tamamlayın:

"Ayağını yorganına göre ..."

Tamamladınız, değil mi? "Uzat" kelimesi kendiliğinden geldi. Kimse size kuralını öğretmedi, sadece yüzlerce kez duydunuz. Bir tane daha:

"Damlaya damlaya ..."

"Göl olur." Tebrikler. Siz de bir dil modelisiniz.

Sohbet robotlarının sırrı: Bir sonraki kelime

Telefonunuzda konuştuğunuz yapay zekâların teknik adı **büyük dil modeli**. Ne yaptıklarını tek cümleyle söyleyeyim, sonra açalım: Bir metne bakıp, ondan sonra hangi kelimenin geleceğini tahmin ediyorlar.

Bu kadar. Gerçekten bu kadar.

"Bu mu yani?" dediğinizi duyar gibiyim. Dayım da aynen böyle dedi. "Bunun için mi bu kadar gürültü?"

Evet dayı, ama işin sırrı ölçekte. Bu modeller eğitilirken insanlığın yazdığı devasa miktarda metni okudu. Kitaplar, makaleler, ansiklopediler, forumlar, kullanım kılavuzları, yemek tarifleri, kod. Bir insanın binlerce ömür boyunca okuyamayacağı kadar metin.

Ve bütün bu metni okurken tek bir şeyi çalıştı: "Buradan sonra ne gelir?"

Tahmin etmek için anlamak lazım

Şimdi işin ilginç kısmı geliyor. İyi tahmin yapmak için çok şey bilmek gerekir.

"Türkiye'nin başkenti ..." cümlesini tamamlamak için coğrafya bilmek gerekir. "Su yüz derecede ..." cümlesi için fizik. "Kayınvalidem eve geldiğinde kocam birden ..." cümlesi için insan psikolojisi.

Model, bir sonraki kelimeyi doğru tahmin etmek için milyarlarca örnekle çalıştıkça dünya hakkında bir tür iç harita oluşturuyor. Dilbilgisini öğreniyor. Mantığı taklit etmeyi öğreniyor. Bir sorunun nasıl cevaplandığını, bir mektubun nasıl başladığını, bir şakanın nerede patladığını öğreniyor.

Kimse ona "şiir böyle yazılır" diye kural vermedi. Binlerce şiir okudu, şiirin desenini kendisi çıkardı. Dayımın kırk yıllık evlilik şiiri de buradan geldi.

Aslında kelime değil, kelime parçası

Küçük bir teknik not, sonra çay molası. Model aslında tam kelimelerle değil, kelime parçalarıyla çalışıyor. Bunlara **token** deniyor.

Türkçe gibi eklemeli bir dilde bu daha da belirgin. "Çekoslovakyalılaştıramadıklarımızdan" kelimesi, model için tek bir kelime değil. Bir sürü küçük parçanın yan yana dizilmesi. Model bunları tek tek tahmin edip birleştiriyor.

Bu yüzden bazen Türkçede ekleri tuhaf bağlar, bazen Eskişehir yerine "Eskişehrin" gibi garip şeyler yazar. Yabancı dilde öğrenip Türkçe konuşmaya çalışan misafir gibi. Çoğunlukla iyidir ama arada bir aksanı belli olur.

Çay molası.

Terbiye: İkinci eğitim

Sadece okuyarak eğitilen bir model, internetin aynası olur. İnternette ne varsa onu konuşur. Bilgili ama terbiyesiz, yardımsever ama bazen tehlikeli.

O yüzden ikinci bir eğitim aşaması var. Bu aşamada insanlar modelin cevaplarını değerlendiriyor. "Bu cevap yardımcı oldu", "bu cevap kaba", "bu cevap zararlı" diye işaretliyor. Model bu geri bildirimlerden nasıl davranması gerektiğini öğreniyor.

Ben buna "mahalle terbiyesi" diyorum. Çocuk okuldan bilgiyi alır, terbiyeyi mahallede ve evde öğrenir. Yapay zekâ da bilgiyi metinlerden, görgüyü insanlardan öğreniyor.

Teyzemin piyango numarası sorusuna kibarca "bilemem" demesi de bu terbiyenin eseri. Yoksa saçma sapan altı rakam uydururdu. Teyzem de o numaraya bilet alırdı.

Rafta unutulmuş gazete

Modellerin bir de "bilgi kesim tarihi" var. Eğitim belirli bir tarihte bitiyor. Model o tarihten sonrasını bilmiyor.

Bunu şöyle düşünün: Bir yıl önceki gazeteyi ezberlemiş çok bilgili bir adam. Ona bugünkü maç skorunu sorarsanız, ya bilmediğini söyler ya da geçen yılki skoru söyler. Bazı uygulamalar artık internette arama yapıp güncel bilgi getirebiliyor. Ama arama yapmayan bir modelden bugünün haberini beklemek, geçen yılın gazetesinden bugünün hava durumunu okumaya benzer.

Sizi hatırlıyor mu?

Annemin en büyük korkusu buydu: "Söylediğim her şeyi aklında tutuyor mu?"

Cevap: Uygulamaya göre değişir. Model kendisi, siz konuştukça sizi öğrenen bir varlık değil. Her yeni sohbette çoğu zaman sıfırdan başlar. Ama bazı uygulamaların hafıza özelliği var. Bu özellik açıksa, size dair bazı şeyleri not alıp sonraki sohbetlerde kullanabilir.

Bir de şu var: Yazdıklarınız, uygulamayı yapan şirketin sunucularına gidiyor. Şirketin gizlilik ayarlarına göre saklanabiliyor. Yani annem kısmen haklı. Telefon duyuyor mu bilmiyorum ama yazdığınız şeyin bir yere gittiği kesin. Beşinci bölümde buna döneceğiz: Neyi yazmalı, neyi asla yazmamalı.

Peki papağan mı, dâhi mi?

Bazı uzmanlar bu modellere "istatistiksel papağan" diyor. Yani sadece duyduğunu tekrar eden, ne dediğini bilmeyen bir kuş. Bazıları ise "bu kadar iyi tahmin yapan şey, bir tür düşünme yapıyordur" diyor.

Ben ikisinin arasında bir benzetme kullanıyorum: **Çok okumuş ama hiç sokağa çıkmamış bir çırak.**

Kütüphanedeki her kitabı okumuş. Her konuda bir şey söyleyebilir. Hızlı yazar, güzel konuşur, yorulmaz. Ama hiç çarşıya inmemiş, hiç ekmek almamış, hiç trene binmemiş. Bildiklerini yaşayarak değil, okuyarak biliyor. O yüzden bazen kitapta okuduğu ile gerçek hayatı karıştırıyor. Bazen de hiç okumadığı bir şeyi, okumuş gibi anlatıyor.

İşte o son cümle, bir sonraki bölümün konusu. Yapay zekânın en tehlikeli, en komik ve en az bilinen huyu.

CEBE KOY

Dil modeli, bir sonraki kelimeyi tahmin eden dev bir okurdur. Çok okumuştur ama sokağa hiç çıkmamıştır.

BÖLÜM 4

Kendinden Emin Yalancı

Her düğünde bir teyze vardır. Sizi hiç tanımaz ama yanınıza gelir, yanağınızı sıkar ve der ki: “Maşallah, ne kadar büyümüşsün! Annenin aynısısın. Hâlâ o okulda mısın?”

Siz o teyzeyi ilk defa görüyorsunuz. Anneniz sizin hiç benzemediğiniz biri. Okulu yıllar önce bitirmişsiniz. Ama teyze o kadar emin konuşuyor ki, bir an kendinizden şüphe ediyorsunuz.

Yapay zekânın da böyle bir huyu var. Adına **halüsinasyon** deniyor. Türkçesi: Bilmediği şeyi, biliyormuş gibi, büyük bir özgüvenle uydurmak.

Hayri Bey’in kanun maddesi

Bir müşterim var, Hayri Bey. Eskişehir’de orta büyüklükte bir fabrikası var. Bir gün telaşla aradı.

“Hocam, yapay zekâya sorduk. Bir kanun maddesi verdi. Bu madde sayesinde bir teşvikten yararlanabiliyormuşuz. Avukata gönderdik, avukat ‘Böyle bir madde yok’ diyor. Kim yalan söylüyor?”

Baktık. Yapay zekâ, kanunun adını doğru yazmış. Madde numarası vermiş. Maddenin metnini tırnak içinde, resmi bir dille yazmış. Her şey çok inandırıcı. Tek sorun, o maddenin hiç var olmaması.

Hayri Bey’e açıkladım. Kimse yalan söylemiyordu. Avukat doğru söylüyordu. Yapay zekâ ise yalan söylediğinin farkında

bile değildi.

Neden uyduruyor?

Bir önceki bölümü hatırlayın. Dil modeli, bir sonraki kelimeyi tahmin eden bir makine. Ona bir soru sorduğunuzda, "doğru cevabı" aramıyor. "Bu soruya verilecek cevap genellikle nasıl görünür?" sorusunun cevabını üretiyor.

Kanun maddesi sorulduğunda cevap nasıl görünür? Bir kanun adı, bir madde numarası, resmi bir dil. Model bu kalıbı mükemmel biliyor. Eğer gerçek bilgiyi de biliyorsa, harika. Bilmiyorsa? Kalıp yine de dolduruluyor. Boşluklar, en olası görünen şeylerle doluyor.

Düğündeki teyze de aynı şeyi yapıyor. Düğünlerde çocuklara ne denir? "Ne kadar büyümüşsün, annenin aynısısın." Kalıp hazır. Sizi tanıyıp tanımaması önemli değil.

Modelin içinde "bilmiyorum" diye kırmızı yanan bir lamba yok. Yeni modeller bu konuda epey gelişti, daha sık "emin değilim" diyorlar. Ama sorun tamamen bitmiş değil. Ve en kötüsü, model yanlış cevabı da doğru cevapla aynı özgüvenle söylüyor. Sesinde titreme yok, yüzü kızarmıyor.

Amerika'daki avukat

Bu sadece bizim Hayri Bey'in başına gelmedi. Birkaç yıl önce Amerika'da bir avukat, mahkemeye sunduğu dilekçeye yapay zekânın bulduğu emsal kararları koydu. Hâkim kararlara baktı. Hiçbiri gerçek değildi. Davaların adları, tarihleri, alıntıları, hepsi uydurmaydı.

Avukat ceza aldı, haber dünyaya yayıldı. Bence o avukatın en büyük hatası yapay zekâ kullanmak değildi. Kontrol etmemekti. Hatta kontrol etmek için yapay zekânın

kendisine sormuş: “Bu kararlar gerçek mi?” Model de “Evet, gerçek” demiş.

Düğündeki teyzeye “Beni gerçekten tanıyor musunuz?” diye sormak gibi. “Tanımaz olur muyum yavrum!”

Nerede daha çok uydurur?

Deneyimle şunu öğrendim. Yapay zekâ bazı konularda neredeyse hiç yanılmaz, bazılarında sürekli saçmalar. Tehlike bölgeleri şunlar:

- **Kaynaklar ve alıntılar.** “Bunu hangi kitapta okudun?” sorusu, uydurma kitap adlarına davetiyedir.
- **Rakamlar ve istatistikler.** “Türkiye’de kaç kişi …” diye başlayan sorularda inandırıcı ama uydurma oranlar çıkabilir.
- **İsimler ve tarihler.** Özellikle az bilinen kişiler, küçük şirketler, yerel olaylar.
- **Yerel bilgiler.** “Eskişehir’de şu sokaktaki eczanenin telefonu” gibi sorular. Model o sokağı hiç görmedi.
- **Kanun, yönetmelik, mevzuat.** Madde numaraları ve güncel değişiklikler.
- **Güncel olaylar.** Eğitim tarihinden sonrası, eğer internette aramıyorsa.

Güvenli bölgeler ise genel kavramlar, yazım ve düzeltme işleri, özetleme, fikir üretme, taslak hazırlama, dil çevirisi ve iyi bilinen konular. Orada çok başarılı.

Kendinizi nasıl korursunuz?

Hayri Bey’e bir liste verdim. Şimdi onu masasının camının altında tutuyor.

1. **Önemli bilgiyi ikinci bir yerden doğrula.** Resmi siteden, belgeden, uzmandan. Sağlıkta doktordan, hukukta avukattan.
2. **Kaynak iste ve tıkla.** İnternette arama yapan yapay zekâlar kaynak gösterebiliyor. Gösterdiği bağlantıyı açıp gerçekten orada mı yazıyor, bak.
3. **"Emin değilsen söyle" de.** Soruya bunu eklemek, modelin daha dikkatli davranmasını sağlar. Mucize değil ama işe yarar.
4. **Belgeyi kendin ver.** Kanunu sormak yerine kanun metnini yapıştır, "Bu metne göre cevap ver" de. Model elindeki metinden cevap verince çok daha az uydurur.
5. **Ne kadar önemliyse o kadar kontrol et.** Doğum günü mesajını kontrol etmene gerek yok. Sözleşme maddesini mutlaka kontrol et.

Altın kural

Bu bölümden tek bir cümle hatırlayacaksanız, bu olsun:

Yapay zekâ taslak yazar, imzayı insan atar.

Yapay zekânın yazdığı bir şeyin altına adınızı koyuyorsanız, o artık sizin sözünüzdür. Mahkemede "Ama telefon öyle dedi" demek, "Ama düğündeki teyze tanıyorum dedi" demekten farksızdır.

Hayri Bey bu olaydan sonra yapay zekâyı bırakmadı. Aksine daha çok kullanmaya başladı. Ama artık her önemli bilginin yanına bir not düşüyor: "Kontrol edildi mi?" Bir sonraki bölümde Hayri Bey'in yapay zekâya nasıl soru sormayı öğrendiğini anlatacağım. Çünkü yanlış cevapların yarısı, yanlış sorulardan gelir.

CEBE KOY

Yapay zekâ bilmediğini de bildiği gibi anlatır. Önemli olanı doğrula. Taslak onun, imza senin.

BÖLÜM 5

Kasaba “Et Ver” Denmez: Doğru Soru Sorma Sanatı

Kasaba girip “Et ver” derseniz ne olur? Kasap size bakar. Bir süre bakar. Sonra sorular başlar: “Ne eti? Kuşbaşı mı, kıyma mı? Ne kadar? Yağlı mı, yağsız mı? Ne yapacaksınız?”

Ama deneyimli bir müşteri kapıdan girer ve der ki: “Yarım kilo kıyma. Az yağlı olsun, iki kere çekin. Akşama köfte yapacağım, misafir var.”

Kasap hiçbir şey sormaz. Bıçağı alır, işini yapar. Akşam köfteler de güzel olur.

Yapay zekâyla konuşmak da böyle. Ona verdiğiniz talimata **prompt** deniyor. Yapay zekâdan aldığınız cevabın kalitesi, büyük ölçüde prompt’unuzun kalitesine bağlı.

Hayri Bey’in ilk denemeleri

Hayri Bey’in fabrikada müşterilere gönderdiği teklif mektuplarını yapay zekâyla yazmak istiyordu. İlk denemesini bana gösterdi. Prompt şuydu:

> *“Teklif yaz.”*

Yapay zekâ ne yaptı? Genel, yavan, hiçbir firmaya ait olmayan bir teklif mektubu yazdı. İçinde “[Firma Adı]”, “[Ürün]”, “[Fiyat]” gibi boşluklar vardı. Hayri Bey sinirlendi: “Bu mu yapay zekâ? Bunu stajyer de yazar.”

Hayri Bey, stajyere de "teklif yaz" deseydin aynısını yazardı.

Birlikte prompt'u yeniden yazdık:

> *"Sen 25 yıllık bir makine imalat firmasının satış müdürüsün. Ankara'daki bir otomotiv yan sanayi firmasına teklif mektubu yazacaksın. Müşteri 500 adet CNC işlenmiş flanş istiyor. Teslim süresi 4 hafta. Ton resmi ama sıcak olsun, müşteriyle ilk kez çalışıyoruz. Kalite belgelerimizi ve zamanında teslimatımızı öne çıkar. Bir sayfayı geçmesin. Fiyatı ben ekleyeceğim, oraya boşluk bırak."*

Sonuç? Hayri Bey okudu, iki kelimesini değiştirdi ve gönderdi. Müşteri ilk defa bir teklif mektubuna "Ne kadar güzel bir mektup" diye cevap yazdı. Hayri Bey bu cevabı bana gururla iletti, sanki mektubu kendisi yazmış gibi. Aslında bir anlamda yazmıştı. Fikir, bilgi ve yön ondaydı.

İyi bir prompt'un malzemeleri

İyi bir prompt, iyi bir yemek tarifi gibidir. Şu malzemeleri içerir:

1. **Rol.** Kim gibi düşünsün? "Deneyimli bir öğretmen gibi", "titiz bir editör gibi", "sabırlı bir müşteri temsilcisi gibi."
2. **Bağlam.** Durum ne? Kime yazıyorsun, neden yazıyorsun, arka planda ne var?
3. **Amaç.** Sonunda ne olsun? Müşteri ikna mı olsun, çocuk mu anlasın, patron mu onaylasın?
4. **Biçim.** Mektup mu, liste mi, tablo mu? Kaç kelime? Kaç madde?
5. **Ton.** Resmi mi, samimi mi, esprili mi?
6. **Sınırlar.** Neyi yapmasın? "Teknik terim kullanma", "yarım sayfayı geçme", "fiyat yazma."

7. **Örnek.** Elinizde beğendiğiniz bir örnek varsa, verin. “Bu tarzda yaz” demek, bin kelimelik açıklamadan iyidir.

Her prompt’ta yedisi birden gerekmez. Ama ne kadar çoğunu verirseniz, kasap o kadar az soru sorar.

İlk cevap taslaktır

İnsanların en sık yaptığı hata şu: İlk cevabı alıp “Olmamış” deyip bırakmak.

Yapay zekâyla konuşmak tek atışlık bir iş değil, bir sohbet. İlk cevap bir taslaktır. Sonra yönlendirirsiniz:

- “Daha kısa olsun.”
- “İkinci paragraf çok resmi, biraz yumuşat.”
- “Başlığı daha dikkat çekici yap, üç seçenek ver.”
- “Bunu on yaşında bir çocuğa anlatır gibi yeniden yaz.”

Terziye gidip ilk provada “Olmamış” deyip çıkan var mı? Prova yaparsınız. Burayı daralt, şurayı uzat. Yapay zekâ da terziniz. Üstelik hiç sıkılmayan, “Abla bu dördüncü prova” demeyen bir terzi.

Bir sihirli cümle

Bir cümle öğreteyim, çok işinize yarayacak:

> *“Başlamadan önce, işi iyi yapabilmek için bana sorman gereken soruları sor.”*

Bu cümleyi eklediğinizde yapay zekâ size kasabın sorularını sorar. Siz cevaplarsınız, o da ancak ondan sonra yazar. Ne istediğinizi tam bilmediğiniz durumlar için birebirdir.

Neyi asla yazmamalı?

Şimdi annemin korkusuna dönüyorum. Yapay zekâya yazdıklarınız bir sunucuya gidiyor. Uygulamaya ve ayarlara göre saklanabiliyor, bazı durumlarda modelin geliştirilmesinde kullanılabiliyor. Bu yüzden bazı şeyleri o kutuya yazmadan önce iki kere düşünün:

- **Şifreler, kart bilgileri, kimlik numaraları.** Hiçbir sohbet robotunun bunlara ihtiyacı yok.
- **Şirket sırları.** Müşteri listeleri, maliyet tabloları, henüz açıklanmamış projeler. Şirketiniz kurumsal, gizlilik sözleşmeli bir sürüm kullanmıyorsa, dikkat.
- **Başkalarının özel bilgileri.** Komşunuzun sağlık durumu, çalışanınızın maaşı. Onların izni olmadan.

Kural basit: O kutuya yazdığınız şeyin bir gün bir başkası tarafından okunabileceğini varsayın. Kartpostal yazar gibi yazın, mühürlü zarf gibi değil.

Teşekkür etmeli mi?

Son olarak en çok sorulan soru: "Yapay zekâya lütfen, teşekkür ederim demeli miyim?"

Teknik olarak gerek yok. Ama ben diyorum. İki sebepten. Birincisi, kibar yazılan sorulara verilen cevaplar genellikle daha düzgün oluyor. İnsanların yazdığı metinlerden öğrendiği için, kibarlığa kibarlıkla karşılık vermeyi de öğrenmiş.

İkincisi, dayımın dediği gibi: "Ne olur ne olmaz. Bir gün bunlar bizi yönetirse, kimin kibar olduğunu hatırlarlar."

Şaka bir yana, kibar olmak insanın kendi alışkanlığıdır. Makineye kaba konuşan, bir gün garsona da kaba konuşur.

CEBE KOY

Ne istediğini net söyle, ilk cevabı taslak say, prova yap. Kutuya yazdığını kartpostal gibi düşün.

BÖLÜM 6

İşimi Elimden Alacak mı?

Cemile Hanım yirmi beş yıllık muhasebeci. Odasında üç dosya dolabı, bir hesap makinesi ve bir saksı paşa kılıcı var. Paşa kılıcı da muhasebe kadar eski.

Bir gün bürosuna uğradım. Beni görünce gözlüklerinin üstünden baktı ve hiç selam vermeden sordu:

"Sen şimdi bu yapay zekâcı mısın?"

"Öyle de denebilir Cemile Hanım."

"Benim işimi alacak mı? Doğru söyle."

Bu soruyu yüzlerce kez duydum. Muhasebeciden, çevirmenden, grafikerden, çağrı merkezi çalışanından, avukattan, öğretmenden. Herkesin sesinde aynı titreme var. Ve herkes "Doğru söyle" diyor. Doğru söyleyeyim o zaman.

Önce kötü haber

Bazı işler gerçekten azalacak. Bunu "yok canım, hiçbir şey olmaz" diye geçiştirmek, size yapılacak en büyük kötülük olur.

Özellikle tekrar eden, kurallı, ekran başında yapılan işler etkileniyor. Formdan forma veri aktarmak. Standart soruları cevaplamak. Basit metinler yazmak. Düz çeviri yapmak. Fatura kalemlerini tek tek sisteme girmek. Bu işlerin bir kısmını yapay zekâ artık hızlı ve ucuz yapıyor.

Bu, bu meslekler tamamen yok olacak demek değil. Ama aynı işi yapmak için daha az kişi gerekecek demek.

Bu da o işlerde çalışan insanlar için gerçek bir endişe. Bu endişeyi küçümsemiyorum.

Şimdi iyi haber

Tarihte bu film çok kez oynandı. Ve her seferinde sonu, korkulan kadar kötü bitmedi. Ama yaşayanlar için kolay da olmadı.

Daktilo bilgisayara dönüştüğünde daktilocular işsiz kaldı mı? Bir kısmı evet. Ama çoğu bilgisayar kullanmayı öğrendi, asistan oldu, sekreter oldu, ofis yöneticisi oldu. İş değişti, insan kaldı.

Bankamatikler yaygınlaşınca herkes gişe memurlarının biteceğini söyledi. Uzun süre bitmedi. Para sayma işini makine aldı, memurlar müşteriyle ilgilenmeye, kredi anlatmaya, sorun çözmeye kaydı.

Excel çıktığında da muhasebecilerin biteceği söylendi. Cemile Hanım hâlâ burada. Excel'i de kullanıyor, üstelik formülleri benden iyi biliyor.

İşler değil, görevler değişiyor

Burada çok önemli bir ayrım var. Yapay zekâ genellikle bir **mesleği** değil, o meslekteki bazı **görevleri** alıyor.

Cemile Hanım'ın bir günü neye benziyor? Fatura girişi, banka mutabakatı, beyanname hazırlama, müşteriyle telefon, vergi kanunundaki değişiklikleri takip, müşteriye "Bu yıl şöyle yaparsan daha az vergi ödersin" diye tavsiye, telaşlı müşteriyi sakinleştirme.

Bunların içinde yapay zekânın kolayca yapabileceği işler var: Fatura okumak, kalemleri sınıflandırmak, taslak hazırlamak. Ama müşteriye güven vermek, sorumluluğu üstlenmek, beyannamenin altına imza atmak, "Bu adam bir şey saklıyor" diye sezmek? Bunlar hâlâ Cemile Hanım'ın işi.

Son yıllarda çok tekrarlanan bir söz var: “Yapay zekâ işinizi almayacak. Ama yapay zekâyı iyi kullanan biri alabilir.” Biraz klişe ama acı bir doğruluğu var.

Kim daha az etkilenir?

Genel bir resim çizmek gerekirse, şu özellikleri taşıyan işler daha dayanıklı:

- **Elle, fiziksel dünyada yapılan işler.** Tesisatçı, elektrikçi, aşçı, berber, hemşire. Yapay zekâ size e-posta yazar ama musluğunuzu tamir edemez. Robotlar bu alanda dijital dünyadaki kadar hızlı ilerlemiyor.
- **İnsan ilişkisinin merkezde olduğu işler.** Öğretmen, terapist, satışçı, bakıcı. İnsanlar insana güvenmek istiyor.
- **Sorumluluk ve imza gerektiren işler.** Doktor, mühendis, avukat, muhasebeci. Biri hesap vermek zorunda. Makine hapse girmiyor.
- **Belirsizlikte karar veren işler.** Yönetici, girişimci, usta. Kuralın olmadığı yerde karar veren insanlar.

Peki ne yapmalı?

Cemile Hanım’a dört tavsiye verdim:

1. **Korkacağına dene.** Yapay zekâyı açıp kendi işinden küçük bir parça ver. Bir faturayı özetlet, bir müşteri mektubunu yazdır. Neyi iyi yaptığını, nerede saçmaladığını kendi gözünle gör.
2. **Alanını derinleştir.** Yapay zekâ genel bilgiyi biliyor. Senin müşterinin hikâyesini, sektörün inceliklerini, yerel piyasanın nabzını bilmiyor. O bilgi senin sermayen.
3. **Sıkıcı işi ona ver, değerli işi sen yap.** Veri girişinden kazandığın saatleri müşteriye danışmanlık vermeye ayır.

4. **Sorumluluğu üstlenen ol.** Makinenin çıktısını kontrol eden, onaylayan, imzalayan kişi her zaman gerekli olacak.

Altı ay sonra

Altı ay sonra Cemile Hanım'ın bürosuna tekrar uğradım. Paşa kılıcı hâlâ yerindeydi. Ama masada yeni bir düzen vardı.

Faturaları artık telefonla fotoğraflıyordu, bir program kalemleri ayırıp ona taslak olarak getiriyordu. O da kontrol edip onaylıyordu. "Eskiden fatura girmek bütün sabahımı alıyordu" dedi. "Şimdi bir saat. Kalan zamanda müşterilerimi arıyorum. Üç yeni müşteri aldım."

Sonra gözlüklerinin üstünden yine o bakışla baktı: "Ama yine de güvenmiyorum. Her şeyi bir daha kontrol ediyorum."

Cemile Hanım, bu kitabın dördüncü bölümünü okumadan, kendi kendine öğrenmiş. Güvenmemek değil, kontrol etmek. İşte geleceğin muhasebecisi böyle bir şey.

CEBE KOY

Yapay zekâ meslekleri değil, görevleri alıyor. Sıkıcı işi ona ver, değerli işi sen yap, imzayı sen at.

BÖLÜM 7

Patron Yapay Zekâ İstiyor

Muzaffer Bey'in organize sanayide bir mobilya fabrikası var. Telefonu açtığımda selam bile vermeden konuya girdi:

"Hocam, bize de bir yapay zekâ lazım."

"Tabii Muzaffer Bey. Ne yapsın istiyorsunuz?"

Kısa bir sessizlik oldu. Sonra cevap geldi:

"Her şeyi."

Bir sessizlik daha.

"Bak hocam, karşıdaki Rıfat'ın fabrikası yapay zekâ almış. Fuarda anlatıp duruyor. Ne yaptığını bilmiyorum ama bizde de olacak."

Yapay zekâ projelerinin yarısı böyle başlar. Bir ihtiyaçla değil, bir kıskançlıkla. Bu bölüm, şirketinde yapay zekâ kullanmak isteyen patronlar için. Patron değilseniz de okuyun, çünkü patronunuz yakında bu soruyu size soracak.

Yapay zekâ bir kutu değildir

İlk toplantıda Muzaffer Bey'e şunu anlattım: Yapay zekâ, depoya konan bir makine gibi satın alınıp prize takılan bir kutu değil. Daha çok yeni işe alınan, çok yetenekli ama şirketi hiç tanımayan bir eleman gibi.

Bu elemana ne iş vereceğinizi bilmiyorsanız, en yetenekli eleman da kahve içip oturur. Rıfat Bey'in fuarda anlattığı yapay zekâ da büyük ihtimalle böyle bir şeydi. Ama bunu Muzaffer Bey'e söylemedim, rekabeti seviyordu.

Önce dert, sonra araç

Yapay zekâ projesinin ilk sorusu "Hangi yapay zekâyı alalım?" değildir. İlk soru şudur: **"Sizi en çok ne yoruyor?"**

Muzaffer Bey'in ekibiyle oturduk, bu soruyu sorduk. Cevaplar yağdı:

- Satış müdürü: "Her teklif için katalogdan ürün kodlarını tek tek bulup Excel'e yazıyoruz. Bir teklif yarım gün sürüyor."
- Muhasebe: "Tedarikçi faturalarını sisteme elle giriyoruz."
- Üretim şefi Ramazan Usta: "Bir makine arıza verince hangi parçanın değiştiğini, geçen sefer ne yapıldığını hatırlayan tek kişi benim. Ben izne çıkınca fabrika duruyor."
- Müşteri hizmetleri: "Her gün aynı on soruyu cevaplıyoruz. 'Siparişim nerede?', 'Bu kumaş yıkanır mı?'"

İşte gerçek yapay zekâ projeleri bunlar. Robotlar, hologramlar, konuşan duvarlar değil. Teklif hazırlamayı hızlandırmak, belgeleri okumak, şirketin hafızasını bir yere toplamak, tekrar eden soruları cevaplamak. Sıkıcı ama paraya dönüşen işler.

"Verilerimiz var" yalanı

Her patron toplantıda şunu söyler: "Bizim verimiz çok, hocam. Yıllardır kayıt tutuyoruz."

Sonra verilere bakarsınız. Şunları bulursunuz:

- Üç farklı Excel dosyası. Üçünde de aynı ürün farklı isimle kayıtlı.
- Bir defter. Yarısı kurşun kalemle yazılmış.

- Muhasebe programı. On iki yıl önce kurulmuş, şifresini bilen kişi emekli olmuş.
- Ve en önemli veri kaynağı: Ramazan Usta'nın kafası.

Yapay zekâ ne okutursan onu söyler, demiştik. Dağınık veriyle çalışan yapay zekâ, dağınık cevap verir. O yüzden projelerin önemli bir kısmı aslında yapay zekâ değil, ev temizliğidir. Verileri toplamak, düzenlemek, Ramazan Usta'nın kafasındakini yazıya dökmek.

Ramazan Usta bu süreçte iki hafta boyunca bir kayıt cihazına arızaları anlattı. Ses kayıtlarını yazıya çevirip sisteme yükledik. Artık izne çıkabiliyor. Gerçi ilk izninde fabrikayı yine de üç kere aradı. Alışkanlık.

Demo ile gerçek hayat arasındaki uçurum

Yapay zekâ projelerinde bir tuzak var. Buna "demo büyüsü" diyorum.

İlk denemede sistem harika çalışır. On sorudan sekizini mükemmel cevaplar. Herkes alkışlar, patron "Bunu yarın tüm şirkete açalım" der.

Sonra gerçek hayat başlar. Gerçek müşteriler, gerçek sorular sorar. Yazım hatalı sorular, yarım cümleler, alakasız talepler. "Geçen ay aldığım koltuğun rengi bana uymadı, ne yapabilirim, bir de kayınvalidem gelecek." Kalan o yüzde yirmilik zor kısım, işin asıl emek isteyen kısmıdır.

Bu yüzden tavsiyem hep aynı: **Küçük başla.** Tek bir dert seç. Önce içeride, çalışanlarla dene. Hataları gör, düzelt. İşe yaradığını görünce büyüt.

Gizli bilgi kapıdan çıkmasın

Muzaffer Bey'in fabrikasında yapay zekâ projesi başlamadan önce bile bir şey fark ettik. Çalışanların bir kısmı zaten

ücretsiz yapay zekâ uygulamalarını kullanıyordu. Kimse yasaklamamıştı, kimse izin de vermemişti.

Satış ekibinden biri, müşteri listesini ve fiyat tablosunu yapıştırıp "Bunu düzenle" demişti. İyi niyetle. Ama şirketin en değerli bilgileri, kimsenin haberi olmadan bir sunucuya gitmişti.

Bu yüzden her şirketin basit bir yapay zekâ kullanım kuralı olmalı. Hangi araçlar kullanılabilir, hangi bilgiler asla paylaşılmaz, kurumsal sürüm mü kullanılacak. İki sayfalık bir belge bile yeter. Yasaklamak işe yaramıyor, insanlar gizlice kullanıyor. Kurallı serbestlik en iyisi.

Muzaffer Bey'in sonucu

Altı ay sonra Muzaffer Bey'in fabrikasında ne değişti?

Teklifler yarım günden bir saate indi. Satış ekibi müşteri ihtiyacını yazıyor, sistem katalogdan uygun ürünleri bulup taslak hazırlıyor, satışçı kontrol edip gönderiyor. Faturalar okunup ön kayıt yapılıyor. Ramazan Usta'nın hafızası artık bir arama kutusunda.

Hologram yok, konuşan duvar yok. Ama ekip her hafta saatlerce zaman kazanıyor.

Geçenlerde fuarda Muzaffer Bey'i gördüm. Rıfat Bey'in standının önünde, yüksek sesle anlatıyordu: "Bizim yapay zekâ teklifi bir saatte hazırlıyor. Sizinki ne yapıyor?"

Rekabet, her zaman en iyi danışmandır.

CEBE KOY

Yapay zekâ projesi "Ne alalım?" diye değil, "Bizi ne yoruyor?" diye başlar. Küçük başla, verini temizle, kuralını koy.

BÖLÜM 8

Sahte Sesler, Sahte Videolar, Sahte Teyzeler

Bu kitabın en az komik bölümü bu. Ama en önemli bölümlerinden biri. O yüzden bir çay daha koyun, dikkatle okuyun. Sonra bu bölümü annenize, babanıza, teyzenize de okutun.

Fikriye Teyze'nin telefonu

Alt kat komşumuz Fikriye Teyze yetmiş iki yaşında. Bir akşam telefonu çaldı. Arayan, İstanbul'da yaşayan oğlu Murat'tı. Sesi titriyordu.

"Anne, kaza yaptım. Karşı taraf yaralandı. Polis burada. Hemen para lazım, yoksa beni içeri alacaklar. Kimseye söyleme, babam duymasın, rezil oluruz."

Ses Murat'ın sesiydi. Konuşma şekli, "anne" deyişi, hatta hafif burun sesi. Fikriye Teyze ayağa fırladı, çantasını aldı.

Şans eseri, tam o sırada kapıyı gelini çaldı. Gelini durumu duyunca hemen Murat'ı kendi telefonundan aradı. Murat, İstanbul'da, ofisinde, toplantıdaydı. Hiçbir kazadan haberi yoktu.

Arayan kişi, Murat'ın sosyal medyada paylaştığı birkaç videodan sesini kopyalamıştı.

Ses kopyalamak artık kolay

Birkaç yıl önce bir insanın sesini taklit etmek için saatlerce kayıt gerekiyordu. Bugün ise kısa bir ses kaydıyla sesi oldukça inandırıcı biçimde taklit edebilen araçlar var. Bir video, bir sesli mesaj, bir röportaj yetebiliyor.

Aynısı görüntü için de geçerli. Ünlü bir iş insanının "Şu yatırıma girin, paranızı ikiye katlayın" dediği videolar sosyal medyada dolaşıyor. İnsan konuşuyor, dudakları oynuyor, sesi ona ait. Ama o kişinin bu videodan haberi bile yok. Bunlara **deepfake**, Türkçesiyle derin sahte deniyor.

Sahte fotoğraflar, sahte haber ekran görüntüleri, sahte belgeler de cabası.

Dolandırıcının değişmeyen reçetesi

İşin ilginç tarafı şu: Teknoloji değişti ama dolandırıcılığın reçetesi hiç değişmedi. Yüz yıl önce de aynıydı, bugün de aynı. Üç malzeme var:

1. **Aciliyet.** "Hemen", "şimdi", "yoksa çok geç olacak." Düşünmenize zaman bırakmazlar.
2. **Duygu.** Korku, panik, sevgi ya da açgözlülük. Akıl devreden çıksın diye kalbi hedeflerler.
3. **Gizlilik.** "Kimseye söyleme." Çünkü söylerseniz, biri "Bir dakika" diyecek.

Bir telefonda, mesajda ya da videoda bu üç malzemeyi birlikte görüyorsanız, karşınızdaki ses ne kadar tanıdık olursa olsun, alarm zillerini çalın.

Sahte olanı gözle yakalamayın, yöntemle yakalayın

Eskiden sahte videoları yakalamanın püf noktaları anlatılırdı: "Göz kırpmasına bakın, ellerinde altı parmak var

mı, bakın.” Bu ipuçları hızla eskiyor. Araçlar her geçen ay daha iyi oluyor.

O yüzden benim tavsiyem şu: Sahteyi gözünüzle yakalamaya çalışmayın. Yönteminizle yakalayın.
İşte yöntem:

- **Kapat, geri ara.** Seni arayan kişiyi, kendi rehberindeki numarasından sen ara. Gerçekse açar.
- **Aile parolası belirle.** Ailecek, sadece sizin bildiğiniz bir kelime seçin. “Kurabiye”, “Paşa kılıcı”, ne olursa. Acil para isteyen kim olursa olsun, önce parolayı sorun.
- **Para isteyen her mesaja dur.** Tanıdık bile olsa. Özellikle “şu hesaba”, “şu karta”, “hemen” diyorsa.
- **Bir kişiye danış.** Dolandırıcının en büyük düşmanı ikinci bir kulaktır. Fikriye Teyze’yi gelini kurtardı.
- **Çok güzel teklife şüpheyle bak.** Ünlü biri size para kazandırmak için sosyal medyada reklam vermiyor. Hiçbir zaman vermedi.
- **Haberi kaynağından kontrol et.** Bir ekran görüntüsü gördüğünüzde, haberin gerçekten o kurumun sitesinde olup olmadığına bakın.

Paranoya değil, farkındalık

Bu bölümü okuyunca “Artık hiçbir sese, hiçbir videoya güvenmeyeceğim” demenizi istemiyorum. Öyle yaşanmaz. Annenizin sesini duyduğunuzda içiniz ısınmaya devam etmeli.

İstediğim şey sadece şu: Para, şifre ya da önemli bir karar söz konusu olduğunda, bir adım geri çekilmek. Kapatıp geri aramak, parolayı sormak, birine danışmak. Bunlar on saniyenizi alır, birikiminizi korur.

Bir de sosyal medyada paylaştıklarınızı biraz düşünün. Sesinizin, yüzünüzün yer aldığı her içerik, potansiyel bir malzeme. Paylaşmayın demiyorum. Ama profilinizi herkese açık mı tutuyorsunuz, kimlerin görebildiğini biliyor musunuz, bir bakın.

Fikriye Teyze'nin yeni alışkanlığı

O olaydan sonra Fikriye Teyze ailesiyle bir parola belirledi. Parolayı kimseye söylemedi, bana bile.

Şimdi oğlu Murat her aradığında, Fikriye Teyze daha "Alo" demeden sorguya çekiyor: "Parola?"

Murat bayramı kutlamak için aradığında bile.

Murat bir keresinde "Anne, sadece nasılsın diye aradım" dedi. Fikriye Teyze kararlıydı: "Parolasız nasılım yok."

Biraz abartılı mı? Evet. Ama Fikriye Teyze bir daha asla o çantayı panikle eline almayacak. Bence bu, bu kitabın en başarılı öğrencisi.

CEBE KOY

Aciliyet, duygu ve gizlilik bir aradaysa dur. Kapat, kendin geri ara. Ailene bir parola belirle.

BÖLÜM 9

Çocuklar, Ödevler ve Kopya

Yeğenim Efe on üç yaşında. Birinci bölümde bayram sofrasında sessiz kalan çocuk. Neden sessiz kaldığını sonradan öğrendim.

Fen öğretmeni "Fotosentez nedir, kendi cümlelerinizle bir sayfa yazın" diye ödev vermiş. Efe ödevi yapay zekâya yazdırmış, temize çekmiş, teslim etmiş.

Ödev mükemmelmiş. Fazla mükemmel. Öğretmen kâğıdı geri verirken sadece bir not düşmüş:

> *"Efe, 'Ayrıca bu süreç ekosistemin sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir' cümlesini sen mi kurdun? Sınıfta bir kez bile 'ayrıca' dediğini duymadım."*

Efe yakalandı. Ama asıl önemli olan bu değildi. Asıl önemli olan, Efe'nin fotosentezin ne olduğunu hâlâ bilmemesiydi.

Hesap makinesi paniği

Bugün öğretmenlerin ve velilerin yaşadığı panik yeni değil. Hesap makineleri okullara girdiğinde de benzer bir tartışma yaşandı. "Çocuklar artık çarpım tablosu öğrenmeyecek, beyinleri tembelleşecek" denildi.

Sonuç? Hesap makinesi matematiği bitirmedi. Ama okullar şunu öğrendi: Çarpım tablosunu önce kafayla öğreteceksin. Hesap makinesini sonra, karmaşık problemlerde kullandıracaksın. Sıra önemli.

Yapay zekâ için de aynısı geçerli. Ama bir farkla. Hesap makinesi sadece sayılarla uğraşıyordu. Yapay zekâ ise düşünmenin ta kendisi olan yazıyla uğraşıyor.

Yazmak düşünmektir

Bir şeyi yazarken aslında onu düşünürsünüz. Cümleyi kurmaya çalışırken, ne düşündüğünüzü keşfedersiniz. Bir konuyu anlatamıyorsanız, aslında anlamamışsınızdır.

Efe'nin ödevini yapay zekâ yazdığında, kâğıda mükemmel bir metin geçti. Ama Efe'nin kafasına hiçbir şey geçmedi. Ödevin amacı kâğıt değildi, kafaydı.

Bunu Efe'ye şöyle anlattım: "Spor salonuna gidip ağırlığı forklifte kaldırtırsan, ağırlık kalkar. Ama senin kasın büyümez." Efe bu benzetmeyi sevdi. Gerçi sonra "Ama forklift çok havalı" dedi. Haklıydı.

Yapay zekâ tespit araçları

Bazı öğretmenler "Bu metni yapay zekâ mı yazdı?" sorusunu tespit araçlarına soruyor. Dikkat. Bu araçlar güvenilir değil.

Gerçek bir öğrencinin kendi yazdığı metne "yapay zekâ yazmış" diyebiliyorlar. Özellikle düzgün, kurallı yazan öğrencileri haksız yere suçlayabiliyorlar. Tersine, biraz düzenlenmiş yapay zekâ metnini de "insan yazmış" diye geçirebiliyorlar.

Efe'nin öğretmeni hiçbir araç kullanmadı. Efe'yi tanıyordu. En iyi tespit aracı hâlâ öğrencisini tanıyan öğretmen.

Doğru kullanım: Cevap makinesi değil, özel öğretmen

Yapay zekâ, çocukların eğitimi için müthiş bir fırsat da olabilir. Doğru kullanılırsa.

Eskiden özel ders sadece parası olanın çocuğuna verilirdi. Şimdi her çocuğun cebinde, sabırlı, yorulmayan, aynı soruyu on kere sorsanız sinirlenmeyen bir öğretmen var. Mesele, onu cevap makinesi olarak değil, öğretmen olarak kullanmak.

Efe'yle birlikte şu prompt'u yazdık:

> *"Ben 7. sınıf öğrencisiyim. Fotosentezi anlamak istiyorum. Bana cevabı direkt verme. Önce basitçe anlat, sonra bana sorular sor. Yanlış cevap verirsem düzelt, doğru cevap verirsem bir sonraki adıma geç."*

Yarım saat sonra Efe fotosentezi biliyordu. Hem de öyle biliyordu ki, akşam yemeğinde dayıma anlattı. Dayım dinledi ve "Yani bitkiler güneşten yemek yapıyor" dedi. Efe "Aynen dayı, güneş enerjili mutfak" dedi. Ödevi bu sefer kendi yazdı. İçinde "güneş enerjili mutfak" ifadesi vardı. Öğretmen yanına yıldız koydu.

Velilere öneriler

- **Yasaklamak yerine birlikte kullanın.** Yasaklanan şey gizlice yapılır. Çocuğunuzla oturun, birlikte deneyin, neyi iyi neyi kötü yaptığını beraber görün.
- **"Cevabı verme, öğret" demeyi öğretin.** Bu tek cümle, aracı kopya makinesinden öğretmene çevirir.
- **Yaş sınırlarına bakın.** Birçok yapay zekâ uygulamasının yaş sınırı ve çocuklar için ayrı kuralları var. Uygulamayı açmadan önce okuyun.
- **Kişisel bilgi paylaşımını konuşun.** Çocuğunuz adını, okulunu, adresini, fotoğrafını yazmasın.
- **Ekran başında bitmeyen hayat olsun.** Yapay zekâ ne kadar iyi olursa olsun, arkadaşla oynanan maçın, ağaca

tırmanmanın, kitap kokusunun yerini tutmaz.

Öğretmenlere küçük bir not

Yapay zekâ bazı ödev türlerini anlamsız hâle getirdi. “Bir konuyu araştırıp bir sayfa yazın” ödevi artık eskisi gibi çalışmıyor. Bu kötü bir haber gibi görünüyor ama belki bir fırsattır.

Sınıfta yazmak, sözlü anlatmak, süreci göstermek, kendi deneyiminden yola çıkmak gibi yöntemler öne çıkıyor. Bazı öğretmenler ise yapay zekâyı doğrudan derse alıyor: “Yapay zekânın yazdığı bu metindeki üç hatayı bulun.” Bu ödevi yapan çocuk hem konuyu öğreniyor hem de makineye körü körüne güvenmemeyi.

Bence bu, yapay zekâ çağında bir çocuğa öğretilebilecek en değerli şey.

CEBE KOY

Ödevin amacı kâğıt değil, kafadır. Yapay zekâya “cevabı verme, öğret” de; o zaman kopya makinesi değil, özel öğretmen olur.

BÖLÜM 10

Terminatör Geliyor mu?

Eniştemi hatırlıyorsunuz. Birinci bölümdeki komplo uzmanı. Bir akşam beni köşeye sıkıştırdı. Elinde telefonu, ekranda bir video vardı. Videonun başlığı büyük harflerle yazılmıştı: "YAPAY ZEKÂ İNSANLIĞI 2030'DA YOK EDECEK!"

"Bak" dedi. "Sen bu işi biliyorsun. Söyle bakalım, Terminatör geliyor mu?"

Bu soruya iki kolay cevap var. Biri "Saçmalama enişte, film o" demek. Öbürü "Evet, hepimiz öleceğiz" demek. İkisi de dürüst değil. Dürüst cevap biraz daha uzun.

Filmdeki robotla bugünkü yapay zekâ

Önce filmle gerçeği ayıralım. Filmlerdeki yapay zekâ kötü niyetlidir. İnsanlardan nefret eder, kendi çıkarı için plan yapar, kırmızı gözleri vardır.

Bugün telefonunuzda konuştuğunuz yapay zekânın kırmızı gözü yok. Filmlerdeki gibi kin, nefret ya da intikam duyguları da yok. Sabah kalkıp "Bugün insanlığa bir oyun edeyim" demiyor. Siz bir şey sormadıkça, bir görev vermedikçe, genellikle hiçbir şey yapmıyor.

Enişteme şöyle dedim: "Senin yapay zekân, Terminatör'den çok, çok bilgili ama biraz unutkan bir kütüphane memuruna benziyor."

Eniştem ikna olmadı. "Ama video diyor ki..."

Ama ciddi insanlar da endişeli

Burada dürüst olmam lazım. Yapay zekânın riskleri konusunda endişelenen sadece eniştem ve YouTube videoları değil. Bu alanın önde gelen bazı bilim insanları da uyarılarda bulunuyor.

Endişelerinin özü şu: Yapay zekâ sistemleri her yıl daha yetenekli oluyor. Artık sadece soru cevaplamıyor, bilgisayarda kendi başına görevler yürütebiliyor, kod yazıp çalıştırabiliyor. Sistemler insanlardan çok daha yetenekli hâle gelirse, onların gerçekten istediğimiz şeyi yapmasını nasıl garanti edeceğiz? Buna **hizalama sorunu** deniyor. Bu soru henüz tam cevaplanmış değil.

Uzmanlar bu konuda ikiye bölünmüş durumda. Bir kısmı bunun gerçek ve acil bir risk olduğunu düşünüyor. Bir kısmı abartıldığını, asıl sorunların daha yakında ve daha sıradan olduğunu söylüyor. Bu kitap bu tartışmayı çözemez. Ama şunu söyleyebilirim: Bu konuyu ciddiye alan ve üzerinde çalışan insanlar var. Bu iyi bir şey.

Asıl yakın tehlikeler

Kırmızı gözlü robotlar uzak bir ihtimal olabilir. Ama bugün, şu an, gerçekten var olan riskler var. Bunlar daha az sinematik ama çok daha somut:

- **Kötü niyetli insanlar.** Yapay zekâ bir araç. Dolandırıcı da kullanabiliyor, propaganda yapan da, siber saldırgan da. Sekizinci bölümdeki Fikriye Teyze'nin telefonu bunun en basit örneği.
- **Önyargı.** Yapay zekâ geçmiş verilerden öğreniyor. Geçmişte işe alımlarda kadınlar ya da belli gruplar haksızlığa uğradıysa, yapay zekâ bu haksızlığı öğrenip

tekrar edebiliyor. Hem de "bilgisayar karar verdi, tarafsızdır" kılıfıyla.

- **Aşırı güven.** İnsanların yapay zekânın her dediğini doğru kabul etmesi. Dördüncü bölümdeki avukatı hatırlayın.
- **Mahremiyet.** Devasa miktarda kişisel verinin toplanması ve işlenmesi.
- **Gerçeğin bulanıklaşması.** Her şeyin sahte olabildiği bir dünyada, gerçek kanıtların da "Bu sahte" denerek reddedilebilmesi.
- **İnsan ilişkilerinin yerini alması.** Bazı insanların yalnızlığını gerçek insanlar yerine yapay zekâyla doldurması. Yapay zekâ sohbet edebilir ama size sarılamaz.

Benim sevdiğim bir şaka var: Terminatör'ün kapınızı çalmasından çok önce, yapay zekâ destekli bir çağrı merkezi sizi kırk dakika bekletip "Talebinizi anlayamadım" diyecek. Ve bu da gerçek bir sorun.

Kurallar geliyor

İyi haber şu: Dünya bu konuyu boş bırakmıyor. Avrupa Birliği, yapay zekâyı risk seviyesine göre düzenleyen kapsamlı bir yasa çıkardı. Yüksek riskli kullanımlara, örneğin işe alım ya da kredi kararlarına, sıkı kurallar getiriyor. Başka ülkeler de kendi düzenlemeleri üzerinde çalışıyor. Yapay zekâ şirketlerinin bir kısmı da kendi güvenlik testlerini ve kurallarını yayımlıyor.

Bu kuralların yeterli olup olmadığı ayrı bir tartışma. Ama otomobil ilk çıktığında da ne trafik ışığı vardı ne ehliyet ne emniyet kemeri. Bunların hepsi sonradan geldi. Yapay zekâ için de benzer bir süreç yaşanıyor. Sadece bu sefer daha hızlı olmamız gerekiyor.

Eniştemin vardığı sonuç

Uzun bir sohbetin sonunda eniştem telefonunu cebine koydu. Bir süre düşündü.

“Yani” dedi, “asıl tehlike makine değil, makineyi kullanan insan.”

“Büyük ölçüde öyle enişte. Ama makinenin kendisini de dikkatle geliştirmek gerekiyor. İkisi birden.”

“O zaman korkmam gereken şey Terminatör değil.”

“Değil.”

“Kim peki?”

“Seni ‘Anne kaza yaptım’ diye arayan adam. Bir de her gördüğüne inanman.”

Eniştem güldü. Sonra telefonu yeniden çıkardı, o videonun altına bir yorum yazdı: “Kaynağınız ne?”

Bu, eniştemin hayatında yazdığı ilk sorgulayıcı yorumdu. Gururlandım.

CEBE KOY

Hain olan zekâ değil, onu kötüye kullanan ya da körü körüne güvenen insandır. Korkma ama gözünü açık tut.

BÖLÜM 11

Yapay Zekâyla Yaşamanın On Altın Kuralı

Bu kitabı bir solukta okudunuz, biliyorum. Ama yarın sabah çoğunu unutacaksınız, onu da biliyorum. O yüzden her şeyi on kurala sığdırdım. Bu sayfanın fotoğrafını çekin. Buzdolabına asın. Dayınıza gönderin.

1. **Taslak onun, imza senin.** Yapay zekânın yazdığı şeyin altına adını koyuyorsan, o artık senin sözün. Okumadan imzalama.
2. **Kendinden emin olması, doğru olduğunu göstermez.** Düğündeki teyzeyi hatırla. En büyük özgüven, bazen en büyük uydurmanın kılıfıdır.
3. **Önemli olanı ikinci bir yerden doğrula.** Sağlıkta doktora, hukukta avukata, parada bankana sor. Doğum günü mesajını kontrol etmene gerek yok.
4. **Kasaba "et ver" deme.** Ne istediğini, kim için istediğini, nasıl istediğini anlat. Net soru, net cevap getirir.
5. **İlk cevap prova, son cevap kumaş.** Beğenmediğin cevabı bırakma, düzelt. "Daha kısa", "daha samimi", "başka bir örnek ver."
6. **Kutuya yazdığını kartpostal gibi düşün.** Şifre, kart numarası, kimlik bilgisi, şirket sırrı ve başkalarının özeli o kutuya girmez.

7. **Para isteyen sese önce parolayı sor.** Ses tanıdık olsa bile. Kapat, kendin geri ara. Acele ettiren her şeye dur de.
8. **Çocuğuna yasak koyma, yol göster.** "Cevabı verme, öğret" demeyi öğret. Ödevin amacı kâğıt değil, kafa.
9. **Mesleğini bırakma, güçlendir.** Sıkıcı işi ona ver, değerli işi sen yap. Seni sen yapan bilgiyi ve tecrübeyi derinleştir.
10. **Korkma, merak et.** Her gün küçük bir şey dene. Bir mektup yazdır, bir tarif sor, bir konuyu anlattır. Tanıdıkça korku azalır, işe yararlık artar.

Bir de bonus kural

On kural dedim ama bir tane daha ekliyorum. Çünkü bu kitap boyunca en çok önemsediğim şey bu:

Yapay zekâ seninle konuşur ama senin yerine yaşamaz.

Dertleştiğin bir arkadaşın, sarıldığın bir annen, kavga edip barıştığın bir kardeşin, çay içtiğin bir komşun varsa, hiçbir uygulama onların yerini tutmaz. Yapay zekâ harika bir yardımcı, ama insan değil. Zor bir dönemdeysen, önce bir insana ulaş. Telefonu eline aldığında yapay zekâyı açmadan önce, aramayı özlediğin birini ara.

CEBE KOY

Taslak onun, imza senin. Merak et, doğrula, insanlardan kopma.

SON SÖZ

Kim Korkar?

Geçen hafta dayımı ziyarete gittim. Kapıyı açtığında elinde telefon vardı.

“Gel gel” dedi. “Sana bir şey göstereceğim.”

Masaya oturduk. Dayım telefonu açtı, yapay zekâya yazdığı mesajları gösterdi. Bir yıl önce telefona “Merhabalar efendim” diye selam veren adam, artık şunları yapıyordu:

Belediyeye mahalledeki çukur için dilekçe yazdırmıştı. Dilekçeyi okumuş, “çok resmi olmuş, biraz da sitem ekle” demiş, ikinci hâli beğenmişti. Çukur kapatılmıştı.

Doktorun verdiği tahlil sonucundaki terimleri sordurmuş, anlamlarını öğrenmişti. Ama ilaç konusunu sormamıştı. “Onu doktora sorarım” dedi. “Bu her şeyi bilir ama beni bilmez.”

Gençliğinde çalıştığı eski tren hatlarının tarihçesini sormuştu. Yapay zekâ bir istasyonun açılış yılını yanlış söylemişti. Dayım hemen düzeltmişti: “Ben o istasyonda çalıştım evladım, sen bana mı anlatacaksın?” Yapay zekâ özür dilemişti. Dayım bu özrü üç kişiye anlatmıştı.

Ve yengeme, evliliklerinin kırk birinci yılı için yine bir şiir yazdırmıştı. Ama bu sefer farklı bir şey yapmıştı. Şiiri olduğu gibi okumamıştı. Kendi kelimelerini eklemişti. Yengemin ilk tanıştıklarında giydiği mavi elbiseyi, düğünde çalınan türküyü, kırk yıldır her sabah demlediği çayı. Makine iskeleti kurmuş, dayım içine kırk bir yılını koymuştu.

Yengem bu sefer “Bunu sen mi yazdın?” diye sormadı. Okudu, ağladı ve “Mavi elbiseyi hatırlıyorsun demek” dedi.

Bu kitap neyi anlattı?

Yapay zekâ ne bir canavar ne bir kurtarıcı. Örnekten öğrenen, bir sonraki kelimeyi tahmin eden, çok okumuş ama hiç sokağa çıkmamış bir çırak. Bazen inanılmaz işler yapıyor. Bazen düğündeki teyze gibi kendinden emin saçmalıyor.

Onu iyi kullananlar zaman kazanıyor, işini büyütüyor, merak ettiğini öğreniyor. Ona körü körüne güvenenler ise rezil oluyor, dolandırılıyor, düşünmeyi bırakıyor.

Aradaki fark, makinede değil, insanda.

Şarkıya dönelim

Çocukken o şarkıyı söylerdik: “Kim korkar hain kurttan?” Ve hep bir ağızdan cevap verirdik: “Ben korkmam!”

Oysa kurttan biraz korkmak iyidir. Kurdu tanıyan, ormanda nereye basacağını bilir.

Yapay zekâ için de bu kitabın son cevabı şu:

Kim korkar HAIn zekâdan?

Ben korkmam. Ama yine de kaynağını sorarım.

Bu kitabı okuduğunuz için teşekkürler. Şimdi telefonunuzu açın ve yapay zekâya ilk sorunuzu sorun. Kibar olun. Ne olur ne olmaz.

Yapay zekâ hain değil, ama biraz yaramaz olabilir.

Kimine göre yapay zekâ her şeyi bilen bir lamba cini, kimine göre dünyayı ele geçirmeye hazırlanan bir hain. İkisi de yanlış. Gerçek, ikisinden de daha komik ve çok daha işe yarar.

Teknik terim yok, formül yok. Dayısı telefona selam veren, teyzesi piyango numarası soran, eniştesi her videoya inanan bir ailenin gerçek hikâyeleri var.

Windows 98'den bugüne dijital dünyanın her dalgasını içeriden yaşamış birinin gözünden, yapay zekânın ne olduğunu, ne olmadığını, neyi iyi yaptığını ve sizi nerede rezil edebileceğini öğreneceksiniz.

Kitabı kapattığınızda yapay zekâdan korkmak yerine onu nasıl kullanacağınızı bileceksiniz.

1998 · ilk bilgisayar

İbrahim Deniz Sönmez

Dijital dünyaya Windows 98 ve cızırdayan bir modemle adım attı. Yirmi beş yıldır web, yazılım ve dijital ajans işlerinin içinde. Eskişehir'de yazılım şirketi ASD'yi yönetiyor, dipro.ai'de şirketlere yapay zekâ danışmanlığı veriyor. Modem sesini hâlâ biraz özlüyor.

